

ว่าด้วยการทำความเข้าใจ สภาวะสมัยใหม่

เป็นเรื่องยากเอาการทีเดียว แม้จะมีความเป็นไปได้ในการทำความเข้าใจทฤษฎีร่วมสมัยโดยไม่ทำความเข้าใจเสียก่อนว่า modernity หรือสภาวะสมัยใหม่คืออะไรและอะไรคือเงื่อนไขที่สาขาวิชาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสังคมได้ถูกสร้างขึ้น

คำว่า สมัยใหม่ หรือ modern และสภาวะสมัยใหม่ หรือ modernity ได้ถูกนำไปใช้ในลักษณะที่แตกต่างกัน บางครั้งคำว่า modern ถูกนำไปใช้ในความหมายเดียวกันกับคำว่า ร่วมสมัย (contemporary) หรือ ทันสมัย (up-to-date) บางครั้งก็ถูกนำไปใช้เป็นคำคุณศัพท์อย่างเช่น modern art หรือ modern architecture

ในสาขาวิชาต่างๆทางด้านสังคมหรือสังคมศาสตร์มีการโต้เถียงกันมากเกี่ยวกับจินตภาพของ modernity บางคนชี้ว่าเราไม่ได้เป็นสมัยใหม่อีกต่อไปแล้ว บางคนกลับยืนยันว่าเราไม่เคยเป็นสมัยใหม่ อีกหลายคนเชื่อว่าเรากำลังมีชีวิตอยู่ในรูปแบบของสภาวะสมัยใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม อย่างเช่น รูปแบบของสมัยใหม่ที่ Zygmunt Bauman เรียกว่า liquid modernity หรือที่ Ulrich Beck เรียกว่า second modernity หรือที่ Anthony Giddens เรียกว่า late modernity

ผู้เขียนเชื่อว่าวิวาทะเกี่ยวกับสภาวะสมัยใหม่มีความสำคัญอย่างมากในการทำความเข้าใจสภาวะสมัยใหม่ เหตุผลก็คือว่าวิวาทะนี้มีนัยสำคัญต่อการระบุ

ประเภทตัวบุคคลของเราและประเภทของสังคมที่เราอาศัยอยู่¹ แต่เป็นเรื่องของการให้ความหมายในเชิงอัตวิสัย (subjective) ยิ่งกว่านั้น นักทฤษฎีแนววิพากษ์บางคนยังชี้ให้เห็นว่าจินตภาพของความรู้สมัยใหม่ (modern knowledge) เป็นการเชื่อมโยงตัวมันเองเข้ากับอำนาจ (power) และทำให้ความรู้มีลักษณะของการกดบังคับ นี่คือเหตุผลที่ว่าทำไม ผู้เขียนจึงเริ่มต้นด้วยบทนำเกี่ยวกับมุมมองที่มีต่อสภาวะสมัยใหม่และความรู้สมัยใหม่ สภาวะสมัยใหม่เป็นจินตภาพและเป็นจินตภาพที่คนจำนวนไม่น้อยเชื่อว่าพวกเขาต้องการอยู่ในสภาวะแบบนี้ และแน่นอนว่าหมายถึงประชาธิปไตยแบบสมัยใหม่ (moderndemocracy) นั่นเอง

การก่อตัวของสภาวะสมัยใหม่

ในฐานะเป็นช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ช่วงหนึ่ง (a historical period) สภาวะสมัยใหม่ หรือ modernity ได้เริ่มต้นขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 17 และได้ถูกกำหนดขึ้นมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญจำนวนหนึ่ง อย่างเช่น ขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนขนาดใหญ่จากชุมชนท้องถิ่นขนาดเล็กไปยังชุมชนเมืองขนาดใหญ่

การแบ่งงานกันทำที่มีการกำหนดตำแหน่งหน้าที่ชัดเจน การทำให้ทุกอย่างกลายเป็นสินค้าและ

การให้ความสำคัญแก่ตลาดบนฐานของเหตุผล การนำเอาระบบ bureaucracy (ซึ่งหมายถึงการบริหารองค์กรขนาดใหญ่) ไปใช้กันอย่างกว้างขวางรวมตลอดถึงการบูรณาการคนที่แตกต่างกันจำนวนมากด้วยสิ่งที่เรียกว่าเอกลักษณ์ของชาติ (national identity) อย่างเช่น “คนอเมริกัน” ก็เป็นการผนวกรวมความแตกต่างสารพัดอย่างเข้าด้วยกันเช่น เพศสถานะ สีมืด ศาสนา เป็นต้น

โดยทั่วไปแล้วสถาบันหลักๆ ที่เป็นตัวกำหนดลักษณะของสภาวะสมัยใหม่ก็คือ รัฐชาติ (nation-state) และประชาธิปไตยแบบมวลชน (mass democracy)ทุนนิยม (capitalism) วิทยาศาสตร์ (science) และสื่อมวลชน (mass media) เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เป็นตัวกำหนดสภาวะสมัยใหม่ก็คือ การฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) การจุดประกายความสว่างให้กับภูมิปัญญา (Enlightenment) การปฏิรูปศาสนา (Reformation) รวมตลอดถึงการปฏิวัติในอเมริกาและในฝรั่งเศส (American and French Revolutions) และการปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) อย่างไรก็ดี สภาวะสมัยใหม่เป็นมากกว่าช่วงหนึ่งของเวลา สภาวะสมัยใหม่เป็นวิถีทางอันหนึ่งในการสร้างความรู้ซึ่งวางพื้นฐานอยู่บนการจุดประกายความสว่างให้กับภูมิปัญญา (Enlightenment) และปฏิฐานนิยม (positivism)

การจุดประกายความสว่างให้กับภูมิปัญญาเป็นการเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาในยุโรปซึ่งได้เริ่มต้นในช่วงเวลาเดียวกับที่เซอร์ ไอแซค นิวตัน (Sir Isaac Newton) ได้พิมพ์งานเขียนของตนชื่อ Principia Mathematica ในปีค.ศ. 1686 แม้ว่าจุดเริ่มต้นจะมาจากหลายๆ แห่งที่ย้อนเวลากลับไปที่เบคอน (Bacon) ฮอบส์ (Hobbes) และเดการ์ต (Descartes) บรรดาคนที่มีส่วนร่วมในการสถาปนาการปฏิวัติทางภูมิปัญญา (intellectual revolution) ครั้งนี้ ล้วนมี

ความรู้สึกรู้ว่าการใช้เหตุผลและตรรกะ (the use of reason and logic) จะสาธตส่องความสว่างให้กับโลกในลักษณะที่ชะตากรรม (fate) และความศรัทธา (faith) ไม่สามารถทำได้ เป้าหมายสำคัญของการเคลื่อนไหวนี้ก็คือ ศาสนจักรและสถาบันกษัตริย์ จินตภาพที่เป็นหัวใจของขบวนการจุดประกายความสว่างให้กับภูมิปัญญา (Enlightenment) ก็คือ ความก้าวหน้า (progress) ประจักษ์นิยม (empiricism) เสรีภาพ (freedom) และขันติธรรม (tolerance) ผู้เขียนเห็นว่าการก้าวหน้าและประจักษ์นิยมเป็นจินตภาพที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการก่อตัวของสภาวะสมัยใหม่

ก่อนหน้านี้ยุคแห่งการจุดประกายความสว่างให้กับภูมิปัญญา (Enlightenment) จินตภาพเรื่องความก้าวหน้าไม่มีความสำคัญ เหตุผลก็คือว่า โลกทัศน์ที่ครอบงำมีรากฐานอยู่ที่จารีตประเพณีและศาสนา (tradition and religion) ความรู้แบบเก่า (traditional knowledge) ผังตัวแน่นอยู่ในจารีตประเพณีมาเป็นเวลายาวนาน และด้วยเหตุนี้ ความรู้แบบนี้จึงต่อต้านการเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้า ศาสนาวางรากฐานอยู่บนนิเวศน์ (revelation) ซึ่งโดยความหมายแล้วก็คือการเรียนรู้เกี่ยวกับโลกขึ้นอยู่กับการเปิดเผยให้เห็นของพระเจ้า (God's disclosure) และไม่ได้มาจากการพัฒนาการหรือการสร้าง ความก้าวหน้าของความรู้ด้วยตัวเราเอง เพื่อที่จะให้จินตภาพแบบใหม่เรื่องความก้าวหน้าเป็นเรื่องที่สามารถเข้าใจได้โดยทั่วไป จักรวาลจะต้องถูกมองเห็นด้วยแสงสว่างที่สาธตส่องไปทั่วเท่านั้น แทนที่โลกจะเป็นส่วนผสมที่ไม่สามารถแยกส่วนประกอบวัตถุกาย และจิตใจ ออกจากกันได้ ดังเช่นศาสนาหรือเวทมนตร์ โลกจะต้องถูกทำความเข้าใจในเชิงประจักษ์และความรู้ของเราเกี่ยวกับโลกขึ้นอยู่กับความพยายามของเราเอง และการสังเกตของเราเอง

โครงการทางด้านสังคมของสภาวะสมัยใหม่

(the social project of modernity)

จึงได้ถูกสร้างขึ้นมาจากพื้นฐานของสิทธิทางธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งเป็นสิทธิซึ่งรัฐบาล/ผู้ปกครองไม่ได้เป็นผู้หยิบยื่นให้กับประชาชน เนื่องจากสิทธิเหล่านี้เป็นของทุกคนมาตั้งแต่เกิด

ด้วยการใช้อายตนะทั้งห้าของเรา และการรวบรวมหลักฐานด้วยตัวเราเองเท่านั้น ความรู้ที่อิงอยู่กับจารีตประเพณีมีความถูกต้องถาวรแน่นอนได้ผ่านช่วงเวลาอันยาวนาน ความรู้ทางศาสนามีความถูกต้องถาวรมาจากการเผยให้เห็นของพระเจ้าแต่ความรู้สมัยใหม่มีความถูกต้องก็ต่อเมื่อมันได้รับการพิสูจน์ในเชิงประจักษ์เท่านั้น จินตภาพเรื่องความก้าวหน้ายังมีความสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกกับสิ่งที่ถูกเรียกว่า ปฏิฐานนิยม (positivism)

ฐานคิดของปฏิฐานนิยมก็คือว่า เทววิทยา (theology) และอภิปรัชญา (metaphysics) คือวิธีการที่ยังไม่มีความสมบูรณ์ในการสร้างความรู้ และความรู้แบบปฏิฐานนิยม (positive knowledge) วางพื้นฐานอยู่บนข้อเท็จจริง (facts) และกฎที่เป็นสากล (universal law) ตัวแบบในจินตภาพของความรู้แบบปฏิฐานนิยม (positivistic knowledge) ก็คือวิทยาศาสตร์ (science) ซึ่งมีฐานคิดว่าจักรวาลมีลักษณะเชิงประจักษ์กล่าวคือจักรวาลทำงานตามหลักการต่างๆ ที่มีลักษณะเป็นกฎ (law-like principles) และมนุษย์สามารถค้นพบ (discover) กฎเหล่านี้ได้ยิ่งกว่านั้น เหตุผลในการค้นพบกฎเหล่านี้ก็คือเพื่ออธิบาย (explain) คาดการณ์ (predict) และควบคุม (control) ปรากฏการณ์ทั้งหลายเพื่อผลประโยชน์ของมนุษยชาติ

ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ (scientific knowledge) จึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นหรือถูกสะสมดังเช่นทฤษฎีทั้งหลาย (theories) ได้ผ่านการพิสูจน์ และส่วนใดที่ไม่มีสามารถพิสูจน์ได้ในเชิงประจักษ์ก็就会被ตัดทิ้งไป ทฤษฎีใหม่ทั้งหลายได้ถูกสร้างขึ้นมาจากบรรดาทฤษฎีที่มีอยู่ก่อนหน้า และทฤษฎีทั้งหลายที่ถูกสร้างขึ้นมานี้ใหม่ก็จะต้องได้รับการพิสูจน์กันต่อไป สิ่งที่สำคัญที่เราต้องตั้งเป็นข้อสังเกตก็คือว่า “ธุรกิจ” ของการพิสูจน์เป็นคุณลักษณะอันหนึ่งซึ่งแยกความรู้แบบปฏิฐานนิยมออกอย่างเด็ดขาดจากความรู้รูปแบบต่างๆ ที่มีอยู่ก่อนหน้า หมายความว่าพื้นฐานของการยอมรับความรู้ไม่ใช่ศรัทธาแต่เป็นข้อสงสัย (The basis of accepting knowledge isn't faith but doubt) คุณลักษณะอันนี้ของความรู้แบบปฏิฐานนิยมได้ให้ความหมายอันใหม่แก่สิ่งที่มีความก้าวหน้า

โครงการหลักของสภาวะสมัยใหม่

ความก้าวหน้าในสภาวะสมัยใหม่ ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ของความรู้แบบสมัยใหม่ ให้ความสนใจกับปริณทณหลักสองปริณทณ คือ ด้านเทคนิค (technic) และด้านสังคม (social)

โครงการด้านเทคนิค (technical project) ของสภาวะสมัยใหม่ก็คือ อาณาบริเวณของวิทยาศาสตร์

(science) สำหรับวิทยาศาสตร์ ความรู้ถูกใช้เพื่อควบคุมจักรวาลผ่านเทคโนโลยี ขณะที่เราเห็นแล้วว่า วิทยาศาสตร์เป็นปราการให้กับโครงการด้านเทคนิคของสภาวะสมัยใหม่ ความรับผิดชอบของโครงการทางด้านสังคม (social project) จึงดูเหมือนว่าถูกให้ความสำคัญน้อยกว่า อย่างน้อยที่สุดก็ในความรู้สึกของเราในขณะนี้ กล่าวอย่างทั่วไป ความรับผิดชอบของสถาบันสำหรับโครงการทางสังคม (the institutional responsibility for the social project) อยู่ที่รัฐที่เป็นประชาธิปไตย (democratic state) ก่อนหน้าสภาวะสมัยใหม่ของตะวันตก (Western modernity) รูปแบบแรกเริ่มของการปกครอง/รัฐบาล ก็คือ feudalism ซึ่งวางรากฐานอยู่บนการถือครองที่ดินและความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ความสัมพันธ์เหล่านี้ซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ผ่านที่ดินได้ถูกจัดระเบียบโดยสถาบันกษัตริย์โดยมีการแบ่งแยกหน้าที่กันอย่างชัดเจนตายตัวทางสังคมและการสืบทอดระหว่างราชวงศ์กับชาวไร่ที่ดิน ดังนั้น ประสบการณ์ของบุคคลในชีวิตประจำวันในยุโรปยุค feudalism จึงเป็นเรื่องของพันธะผูกพันและความสัมพันธ์ที่บุคคลมีกับที่ดินซึ่งมีความสำคัญสูงสุด ความสัมพันธ์แบบนี้จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของความสัมพันธ์แบบครอบครัวยุคที่มีความจงรักภักดีเป็นเป้าหมายสูงสุด รูปแบบหลักของอัตลักษณ์ทางการเมือง (political identity) ที่ปรากฏในยุค feudalism ก็คือการเป็นไพร่ฟ้า (subject) โดยที่ไพร่ฟ้าทั้งหลายได้ถูกกำหนดให้มีตำแหน่งหน้าที่แน่นอนตายตัว ภายใต้สิทธิอำนาจ การควบคุม หรืออำนาจปกครองของสถาบันกษัตริย์ประชาธิปไตยสมัยใหม่ (modern democracy) ได้เริ่มต้นขึ้นพร้อมกับการปฏิวัติในอเมริกาและในฝรั่งเศส

การประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา (the U.S. Declaration of Independence) ได้กำหนดรูปแบบใหม่ของการปกครอง/รัฐบาลแบบนี้ขึ้นมาด้วย

ข้อความที่น่าประทับใจมากคือ “เราถือว่าความจริงต่อไปนี้เป็นสิ่งที่ประจักษ์แจ้งอยู่ในตัวเอง นั่นคือมนุษย์ทุกคนถูกสร้างขึ้นมาอย่างเท่าเทียมกันและพระเจ้าผู้สร้างได้มอบสิทธิบางประการที่จะเพิกถอนมิได้ไว้ให้แก่มนุษย์ ในบรรดาสิทธิเหล่านั้นได้แก่ ชีวิต เสรีภาพและการแสวงหาความสุข” ดังนั้น โครงการทางด้านสังคมของสภาวะสมัยใหม่ (the social project of modernity) จึงได้ถูกสร้างขึ้นมาบนพื้นฐานของสิทธิทางธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งเป็นสิทธิซึ่งรัฐบาล/ผู้ปกครองไม่ได้เป็นผู้หยิบยื่นให้กับประชาชนเนื่องจากสิทธิเหล่านี้เป็นของทุกคนมาตั้งแต่เกิด นัยสำคัญอันหนึ่งของความเชื่อนี้ก็คือว่า รัฐบาล/ผู้ปกครองสามารถปกครองได้ก็ด้วยความยินยอมของผู้ถูกปกครองเท่านั้น กล่าวคือ การปกครอง/รัฐบาลสมัยใหม่ (modern government) สามารถปกครองภายใต้ความเป็นประชาธิปไตยเท่านั้น ขณะที่อัตลักษณ์เพียงอย่างเดียวที่มีอยู่ในยุค feudalism ก็คือการเป็นไพร่ฟ้าแต่สำหรับประชาธิปไตยสมัยใหม่แล้วก็คือความเป็นพลเมือง (citizenship) สิ่งที่มีความสำคัญสำหรับพวกเราคือ การมองหาความเชื่อมโยงกันระหว่างความรู้สมัยใหม่และความเป็นพลเมือง ทั้งวิทยาศาสตร์และความเป็นพลเมืองล้วนวางพื้นฐานอยู่บนจินตภาพเรื่องรูปแบบใหม่ของตัวบุคคล ซึ่งหมายถึงปัจเจกบุคคลมีความสำคัญที่สุดซึ่งมีอำนาจที่จะใช้ความคิดของเขา/ของหล่อนในการกำหนดความจริง (truth) รวมตลอดถึงในการใช้เหตุผลที่จะค้นพบโลกตามสภาวะที่มันดำรงอยู่ และในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลความเชื่อนี้จึงถูกนำไปใช้เรียกยุคของการจุดประกายความสว่างให้กับภูมิปัญญา หรือ Enlightenment อีกอย่างหนึ่งว่า ยุคของเหตุผล (Age of Reason) เห็นได้ชัดเจนว่า จินตภาพของบุคคลที่ใช้เหตุผล (reasoning person) ซึ่งเป็นจินตภาพอันใหม่นี้ได้วางรากฐานให้กับ

การหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ (scientific inquiry) และที่สำคัญมากกว่านั้นสำหรับเป้าหมายของสภาวะสมัยใหม่ก็คือจินตภาพนี้ได้วางรากฐานให้กับโครงการทางด้านสังคมของสภาวะสมัยใหม่

ประชาธิปไตยมีทางเป็นไปได้ไม่ใช่แค่เฉพาะความเชื่อในเรื่องปัจเจกบุคคลที่มีเหตุผลเท่านั้น บุคคลรูปแบบใหม่นี้มีความจำเป็นต่อความประชาธิปไตย วิถีทางเพียงอันเดียวในการปกครองกลุ่มของปัจเจกบุคคลซึ่งปัจเจกบุคคลแต่ละคนและทั้งหมดสามารถที่จะใช้เหตุผลในการหาความรู้และในการกระทำทั้งหลายทั้งปวง ก็คือด้วยการได้รับการยอมรับจากพวกเขาเหล่านั้นเท่านั้น ■

เชิงอรรถ

¹ เช่น กรณีคำถามว่า “สังคมไทยได้ผ่านการเป็นสภาวะสมัยใหม่แล้วหรือยัง?” คำตอบอันหนึ่งซึ่งเป็นข้อสังเกตที่ดีคือ เราจะเห็นว่า สังคมไทยยังคงมีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ และสิ่งเหนือธรรมชาติต่างๆ อย่างสูง ไม่ว่าเราจะตระหนักในเรื่องนี้หรือไม่ก็ตาม นี่คือประเด็นสำคัญอันหนึ่งที่สังคมวิทยาต้องหาคำตอบให้ได้ ในเอกสารชิ้นนี้ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าเรากำลังจะเริ่มคิดเกี่ยวกับสังคมและตำแหน่งแห่งที่ของเราในสังคมด้วยการใช้มุมมองที่มีลักษณะเฉพาะที่มีต่อสภาวะสมัยใหม่ โดยที่มุมมองอันนี้มีฐานคิดว่าผู้คนในสังคมแบบนี้เป็นตัวแสดงที่มีเหตุผล (rational actor) และใช้เหตุผลในการจัดระเบียบระเบียบให้กับโลก (an ordered world) ผู้เขียนคิดว่าสิ่งที่มีความสำคัญก็คือว่าแนวคิดอันหนึ่งซึ่งถูกนำมาใช้ในการทำความเข้าใจสภาวะสมัยใหม่และความรู้ (knowledge) เป็นแนวคิดอันหนึ่งในบรรดาความเป็นไปได้จำนวนมากที่จะทำความเข้าใจสภาวะสมัยใหม่ ด้วยเหตุนี้ “เรื่องเล่า” เกี่ยวกับสภาวะสมัยใหม่ในเอกสารชิ้นนี้จึงเป็นแค่จุดเริ่มต้นหรือเป็นหลักไมล์อันแรกของการจัดระบบความคิดของเราเกี่ยวกับสภาวะสมัยใหม่ หากเราเดินทางไปตามถนนสายพัฒนาการของทฤษฎีสังคมวิทยาเราจะพบว่านักทฤษฎีร่วมสมัยหลายคนชี้ไปที่ปัจจัยต่างๆ และกระบวนการทางสังคม (social factors and processes) ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเป็นตัวแสดงทางสังคมที่มีเหตุผล นอกจากนี้ยังมีทฤษฎีอีกจำนวนหนึ่งที่บ่งชี้ว่า โลกทางสังคม (social world) อาจจะไม่ได้ออกจัดระเบียบแต่เป็นรูปแบบหนึ่งของระบบที่เต็มไปด้วยความปั่นป่วน (chaotic system) และที่สำคัญกว่านั้นก็คือว่า โลกทางสังคมอาจจะไม่ได้มีลักษณะที่เป็นภาวะวิสัย (objective) ในขณะที่วิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ยังคงลงหลักปักฐานไม่แน่นอน มั่นคงเท่าที่ควรเมื่อเป็นเช่นนี้จึงถือว่า สังคมไทยยังไม่ได้พัฒนาไปสู่สภาวะสมัยใหม่มากนัก หรือกล่าวได้ว่า “ถ้าสังคมไทยเป็นสังคมสมัยใหม่ ก็คงจะเป็นสังคมสมัยใหม่ที่ปราศจากผู้คนสมัยใหม่อาศัยอยู่หรือมีฉะนั้นมันก็จะเข้าข่ายว่า มีคนสมัยใหม่โดยไม่มีสังคมสมัยใหม่” ดังนั้นถ้าคนไทยยังไม่เคยผ่านประสบการณ์ของการเป็นสมัยใหม่แล้วจะกระโดดข้ามไปสู่สภาวะหลังสมัยใหม่ได้หรือไม่ นอกจากนี้ การไม่ผ่านประสบการณ์ของสภาวะสมัยใหม่จะทำให้การเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีคิดแบบหลังสมัยใหม่มีปัญหาและอุปสรรคเป็นไปได้ยากอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

Ritzer, G. (2011). *Sociological Theory* (8 th ed). New York: McGraw-Hill.